

COLECȚIA RAO CLASIC

THOMAS MANN
Doctor Faustus

T H O M A S M A N N

Doctor Faustus

Traducere din limba germană de
EUGEN BARBU
ANDREI ION DELEANU

editura rao

THOMAS MANN

Doctor Faustus

© 1947 S. Fischer Verlag, Berlin
Toate drepturile rezervate de
S. Fischer Verlag GmbH,
Frankfurt am Main

© Editura RAO, 2013,
pentru versiunea în limba română

Editura RAO
Grupul Editorial RAO
Str. Turda nr. 117-119, București, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MANN, THOMAS

Doctor Faustus / Thomas Mann; trad.: Andrei Ion Deleanu și
Eugen Barbu. – București: Editura RAO, 2013
ISBN 978-606-609-451-1

I. Deleanu, Andrei Ion (trad.)

II. Barbu, Eugen (trad.)

821.112.2-31 = 135-5

Doctor Faustus

Viața compozitorului german

Adrian Leverkühn

povestită de un prieten

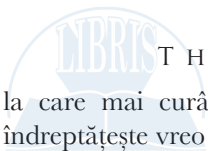
*Lo giorno se n'andava, e l'aer bruno
toglieva gli animai che sono in terra
dalle fatiche loro, ed io sol uno
m'apparecchiava a sostener la guerra
sì del cammino e sì della pietate,
che ritrarrà la mente che non erra.
O Muse, o alto ingegno, or m'aiutate,
o mente che scrivesti ciò ch'io vidi,
qui si parrà la tua nobilitate.*

DANTE, *Inferno*

I

Țin să afirm cu toată hotărârea că nu dorința de a scoate în evidență propria-mi persoană mă îndeamnă să spun mai întâi câteva cuvinte despre mine însumi și despre firea mea, până a nu începe să aștern pe hârtie viața celui care a fost Adrian Leverkühn – o primă și fără îndoială provizorie biografie a prietenului iubit, genialul muzician, atât de cumplit încercat, mai întâi înălțat, apoi prăvălit de un destin potrivnic. Numai presupunerea că cititorul – mai bine zis: viitorul cititor; deoarece pentru moment nu există nici cea mai modestă perspectivă ca scrierea mea să poată vedea lumina tiparului – sau poate, dacă, printr-o minune, ea ar părăsi această fortăreață amenințată din toate părțile care este Europa noastră și ar duce oamenii de afară un zvon din taina solitudinii noastre; – dar rog să mi se îngăduie să iau fraza de la început: numai gândul că, probabil, cititorul va dori să știe câte ceva despre narator mă determină să pun înaintea acestor mărturii câteva note referitoare la persoana mea – desigur, pe deplin conștient că tocmai în felul acesta s-ar putea să-i trezesc îndoielile, să-l determin să-și pună întrebarea dacă se află pe mâini bune, vreau să spun: dacă eu, prin ceea ce reprezint, sunt omul potrivit pentru o asemenea menire

la care mai curând mă îndeamnă inima decât mă îndreptățește vreo afinitate a firii.

Recitesc rândurile de mai sus și mă văd silit să recunosc în ele o anume neliniște și o îngreunare a respirației, cât se poate de caracteristică pentru starea de spirit în care mă aflu astăzi, 23 mai 1943, la doi ani după moartea lui Leverkühn, la doi ani după ce dintr-o noapte adâncă el a trecut în cea fără de sfârșit, și când eu, în odaia de lucru de la Freising pe Isar, mică și intimă, mă apuc să aștern pe hârtie povestea vieții nefericitului meu prieten ce se odihnește întru Domnul – o, de-ar fi așa! de s-ar odihni întru Domnul –, caracteristică, zic, pentru o stare de spirit în care nevoia plină de emoție de a mă confesa se amestecă nespus de apăsător cu o sfială profundă în fața unei îndatoriri care mă depășește. Sunt o fire cu totul cumpătată, cred că pot spune sănătoasă, temperată, blândă, înclinată către armonie și rațiune, un cărturar și un *conjuratus* al „armicii latine“, nu lipsit de raporturi cu artele frumoase (cânt la *viola d'amore*), un fiu al muzelor în înțelesul academic al cuvântului, care bucuros se consideră descendent al umaniștilor germani de pe vremea faimoaselor *Epistolae obscurorum virorum*, urmaș al unor Reuchlin, Crotus von Dornheim, Mutianus și Eoban Hesse. Demonical, oricât de puțin mi-aș îngădui să tăgăduiesc influența lui asupra vieții omenești, a fost întotdeauna categoric străin firii mele, l-am eliminat instinctiv din concepția mea despre lume, fără a simți vreodată nici cea mai mică înclinare către relații necugetate cu forțele întunericului, nici trufia de a le provoca să urce la mine, iar, de-ar încerca s-o facă din propriul lor imbold, fără a contribui la aceasta, întinzându-le măcar un deget. Acestei convingeri i-am adus și jertfe, morale, și chiar în ce privește bunăstarea materială, prin faptul că, fără ezitare, am renunțat înainte de termen la cariera mea în

învățământ, care mi-era atât de dragă, atunci când s-a dovedit că ea nu se putea împăca nici cu spiritul și nici cu exigențele evoluției noastre istorice. Din punctul acesta de vedere sunt mulțumit de mine. Însă îndoiala mea dacă am într-adevăr sau nu vocația necesară pentru misiunea pe care mi-am asumat-o aici nu e decât întărită de hotărârea de care am dat dovadă sau, dacă vreți, de caracterul mărginit al persoanei mele morale.

Abia luasem condeiul în mână și mi-a și scăpat un cuvânt care m-a pus într-o anumită încurcătură: cuvântul „genial“; vorbeam despre geniul muzical al răposatului meu prieten. Or, cuvântul acesta, „geniu“, chiar dacă este superlativ, conține, netăgăduit, o sonoritate și un sens nobil, plin de armonie și umanitate sănătoasă, și oameni de felul meu, oricât de departe ar fi de pretenția de-a face parte ei înșiși din această înaltă sferă și de a fi fost dăruiți cu *divinis influxibus ex alto*, n-ar avea nici un motiv întemeiat de a se simți intimidati în fața lui și nici n-ar avea de ce să nu vorbească despre el și să se comporte în fața sa cu fruntea sus, voios și cu o respectuoasă familiaritate. Așa s-ar părea. Și totuși, nu se poate contesta, și nici nu s-a contestat vreodată, că în această sferă strălucitoare exista ceva neliniștitor, ceva irațional și demonic, ca și cum între geniu și forțele întunericului s-ar țese legături malefice, și tocmai de aceea epitetele liniștitoare: „nobil“, „uman“, „armonic“, pe care am încercat să i le alătur, nu vor să i se potrivească pe deplin și nu se potrivesc nici măcar atunci când este vorba – și-mi pare rău că sunt nevoit să fac această deosebire – de un geniu pur, autentic, dăruiț de divinitate, iar nicidecum de o creație artificială, funestă, obținută prin intermediul vreunui elixir diavolesc, întruchipare culpabilă și morbidă a unor daruri naturale, rod al unor tocmeli abjecte...

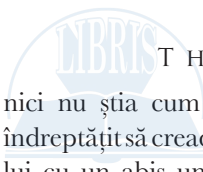
Aici mă întrerup, cu sentimentul umilitor al unui eșec artistic și al unei lipse de cumpătare. Adrian n-ar fi introdus, într-o simfonie, de pildă, atât de prematur o asemenea temă – cel mult ar fi lăsat-o să se întrezărească voalat, abia perceptibil. De altfel, poate că ceea ce am spus fără să vreau îi va părea cititorului doar o aluzie neînțeleasă, obscură, numai eu având sentimentul unei indiscreții și al unei nepriceperi grosolane. Unui om ca mine îi vine foarte greu, i se pare aproape o frivolitate să adopte, față de un lucru care îi e mai scump decât ochii din cap, punctul de vedere al artistului creator și să-l trateze cu seninătatea jucăușă a acestuia. De aici și intervenția mea prematură asupra deosebirii dintre geniul pur și cel impur, deosebire a cărei existență o recunosc numai pentru ca imediat să mă întreb dacă e drept să existe. Într-adevăr, experiența m-a obligat să reflectez la această problemă cu atâta stăruință și cu atâta intensitate, încât uneori constatam înspăimântat că fusesem împins fără să vreau dincolo de limitele de gândire ce-mi erau îngăduite, cuvenite, ca și cum aș fi trăit o exaltare „impură“ a facultăților mele naturale...

Din nou mă întrerup, amintindu-mi că am ajuns să vorbesc de geniu și de natura sa supusă unei influențe demonice numai pentru a explica îndoiala mea dacă am sau nu vocația trebuitoare îndatoririi asumate. De-aș putea măcar face să prevaleze asupra scrupulelor mele de conștiință argumentele, bune sau rele, de care dispun. Mi-a fost dat să trăiesc mulți ani din viață în intimitatea unui om de geniu, a eroului acestor file, să-l cunosc din anii copilăriei, să fiu martorul evoluției sale, al destinului său și să aduc modestul meu aport la opera sa creatoare. Libretul exuberantei opere de tinerețe a lui Leverkühn, după comedia lui Shakespeare *Zadarnicele chinuri ale dragostei*, a fost scris de mine și mi-a fost îngăduit să particip într-o oarecare măsură și la elaborarea

textului suitei lirice grotești *Gesta Romanorum*, cât și la cel al oratoriului *Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul*. Asta pe de o parte sau, poate, asta-i totul. Dar mă aflu de asemenea în posesia unor hârtii, însemnări neprețuite, pe care răposatul mi le-a încredințat mic și nimănui altuia, într-un act de ultimă voință, în zilele în care era încă sănătos la minte și la trup sau – dacă nu-mi este îngăduit să mă exprim în felul acesta – în zilele în care părea astfel prin comparație și în ochii legii; pe aceste hârtii mă voi întemeia în relatarea mea, ba îmi propun ca, după o alegere potrivită, să intercalez unele dintre ele chiar în acest text. În fine, sau mai bine zis înainte de orice – și această justificare a fost dintotdeauna cea mai întemeiată, dacă nu în fața oamenilor, măcar în fața lui Dumnezeu – l-am iubit – cu groază și duioșie, cu milă și admirație, cu dăruire – și prea puțin m-am întrebat dacă sentimentul acesta era reciproc.

Nu era. O, nu! Faptul că îmi lasă, după moarte, schițele de compoziții și filele cu însemnări zilnice arată mai curând o încredere amicală obiectivă, aproape că aș putea spune plină de condescendență și, indiscutabil, măgulitoare pentru conștiinciozitatea, pietatea și corectitudinea mea. Dar să iubească? Pe cine să fi iubit omul acesta? Pe vremuri, o femeie – poate. Spre sfârșit, un copil – posibil. Pe-un tânăr ușuratic, fluture seducător, un intim, pe care mai târziu, tocmai pentru că simțea o atracție pentru el, l-a îndepărtat – împingându-l în brațele morții. Să-și deschidă el inima cuiva? Să lase el pe cineva să pătrundă în viața lui? Nu exista așa ceva la Adrian. Devotamentul omenesc, îl accepta – aș jura: fără măcar să bage de seamă. Atât de mare era indiferența lui, încât abia dacă era conștient de cele ce se petreceau în jur, abia dacă își dădea seama în societatea cui se află, iar faptul că numai foarte rar se adresa vreunui interlocutor pe nume mă face să presupun că

nici nu știa cum îl cheamă, deși celălalt era perfect îndreptățit să creadă contrariul. Aș compara singurătatea lui cu un abis unde se cufundau, fără zgomot și fără urmă, toate sentimentele cu care era întâmpinat. Există în jurul lui o răceală – și cum mi se strânge inima când folosesc acest cuvânt, pe care și el l-a așternut odată pe hârtie, dar în ce împrejurări monstruoase! Viața și experiența pot da unor cuvinte, luate izolat, un accent ce le înstrăinează cu totul de semnificația lor obișnuită și le conferă un nimb de spaimă, de neînțeles pentru cel nedepins să le descifreze sensul cel mai monstruos.

II

Mă numesc Serenus Zeitblom și sunt doctor în filozofie. Îmi reproșez că am întârziat în chip atât de neobișnuit această prezentare, dar desfășurarea literară a însemnărilor de față nu mi-a dat până acum răgazul s-o fac. Am șaiszeci de ani, adică m-am născut – primul din patru copii – în anul 1883 de la Cristos, la Kaisersaschern pe Saale, în districtul Merseburg, unde și-a petrecut și Leverkühn anii lui de școală, ceea ce îmi îngăduie să pot amâna descrierea mai amănunțită a acestei perioade, până ce voi ajunge, cronologic, la ea. Cum viața mea s-a împletit adesea cu aceea a maestrului, va fi mai potrivit să vorbesc despre amândouă o dată pentru a nu mai cădea în păcatul anticipării, către care, de altfel, ești totdeauna împins când ți-e inima plină.

Fie spus aici doar atât, că familia în care am venit pe lume aparținea burgheziei mijlocii, pe jumătate învățată, căci tatăl meu, Wolgemut Zeitblom, era farmacist – de altfel cel mai de frunte din partea locului; mai exista o farmacie în Kaisersaschern, dar ea nu s-a bucurat

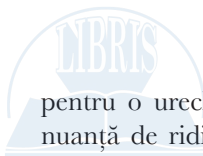

niciodată de aceeași încredere din partea cumpărătorilor ca spițeria „La Sfântul Arhanghel“ a lui Zeitblom, și în permanență a avut o situație grea. Familia noastră făcea parte din restrânsa comunitate catolică a unui oraș în care majoritatea populației, firește, era de confesiune luterană; mai ales mama – o credincioasă fiică a bisericii – își îndeplinea cu scrupulozitate îndatoririle religioase, pe când tatăl meu, probabil și din lipsă de timp, se dovedea mai lăsător în treburile astea, fără să-și tăgăduiască însă câtuși de puțin solidaritatea cu coreligionarii săi, solidaritate ce-și avea, de altfel, însemnătatea ei politică. Demn de remarcat e faptul că saloanele de primire de la etaj, deasupra laboratorului și a farmaciei, erau frecventate, în afară de parohul nostru, consilierul ecleziastic Zwilling, și de rabinul orașului, pe nume doctor Carlebach, ceea ce cu greu ar fi fost cu putință în cercurile protestante. Ca înfățișare, reprezentantul bisericii romane arăta mai bine. Dar eu am rămas cu impresia, întemeiată, poate, îndeosebi pe vorbe de-ale tatălui meu, că talmudistul mărunțel, cu barbă lungă și cu calotă pe cap, îl întrecea cu mult în erudiție și perspicacitate religioasă pe confratele său de altă credință. Datorz poate acestei experiențe din tinerețe, dar și receptivității luminate a cercurilor evreiești pentru creația lui Leverkühn, faptul că tocmai în problema evreiască n-am putut fi niciodată întru totul de acord cu felul în care Führerul nostru și paladinii săi au încercat s-o soluționeze, ceea ce și-a avut partea de influență în chestiunea demisiei mele din învățământ. Firește, mi-au ieșit în cale și unele specimene ale acestei rase – este destul să mă gândesc, de pildă, la savantul Breisacher din München – având un caracter antipatic și iritant, asupra cărora îmi propun să arunc oarecare lumină la locul și momentul potrivit.

În ceea ce privește originea mea catolică, se-nțelege, desigur, de la sine că ea mi-a modelat și influențat personalitatea, fără însă ca această latură a vieții mele să fi intrat vreodată în contradicție cu concepția umanistă despre lume și cu dragostea pentru „cele mai nobile arte și științe“, cum li se spunea pe vremuri. Între aceste două elemente componente ale personalității mele a existat întotdeauna o armonie perfectă, care de altfel nu e greu de păstrat dacă te-ai născut și ai crescut, ca mine, în atmosfera unui orașel străvechi, unde amintirile și prezența monumentelor te poartă departe în urmă, către vremurile dinaintea schismei, când lumea creștină era una. Kaisersaschern e așezat, ce-i drept, chiar în mijlocul regiunii de baștină a Reformei, în inima ținutului lui Luther, înconjurat de orașe purtând nume ca Eisleben, Wittenberg, Quedlinburg, precum și Grimma, Wolfenbüttel și Eisenach – ceea ce, de asemenea, este semnificativ și pentru viața interioară a lui Leverkühn luteranul, și justifică orientarea inițială spre teologie a studiilor sale. Dar eu aș vrea să compar Reforma cu o punte care duce nu numai din vremurile scolasticii până în lumea noastră, a gândirii libere, ci și înapoi, în Evul Mediu – și poate chiar mai departe, până la acea tradiție creștină catolică dinaintea schismei, de pasiune senină pentru cultură. În ce mă privește, am sentimentul că, la drept vorbind, aș fi mai la locul meu în sfera aurită în care Sfânta Fecioară era numită *Jovis alma parens*.

Ca să mai adaug strictul necesar la biografia mea, voi spune că părinții mi-au dat posibilitatea să frecventez liceul din orașul nostru, același unde doi ani mai târziu a învățat și Adrian, școală întemeiată în a doua jumătate a secolului al XV-lea și care mai purta până nu demult numele de „Școala fraților vieții simple“. Numai dintr-o oarecare jenă, datorită rezonanței învechit-istorice –

pentru o ureche modernă ea putea să aibă o ușoară nuanță de ridicol – s-a renunțat la această denumire, școala fiind rebotezată gimnaziul Bonifaciu, după biserica învecinată. Când am părăsit liceul, la începutul acestui secol, m-am îndreptat fără nici o ezitare, spre studiul limbilor clasice, în care mă evidențiasem într-o anumită măsură ca elev, și m-am consacrat lui la universitățile din Giessen, Jena și Leipzig, iar la cea din Halle în 1904 și 1905, adică în aceeași vreme – și nu întâmplător în aceeași vreme – în care studia acolo și Leverkühn.

Ajuns aici nu mă pot împiedica – lucru care mi se întâmplă atât de frecvent! – să nu admir, în trecut, raportul intim și aproape misterios între interesul pentru filologia clasică și sentimentul viu și afectuos pentru frumusețea omului și măreția rațiunii lui – raport ce se manifestă mai întâi prin faptul că sfera studiului limbilor vechi poartă numele de „humaniora“, apoi chiar prin faptul că o coordonare sufletească a pasiunii pentru semantică și a celei pentru disciplinele umanistice are ca fericit rezultat ideea de educație, iar vocația de educator al tineretului se întregește aproape inevitabil cu aceea de savant filolog. Omul cunoștințelor enciclopedice în științele naturii poate foarte bine să fie învățător, dar niciodată educator în sensul și în măsura în care poate fi un adept al așa-numitelor *bonae litterae*. Nici celălalt limbaj, mai intens poate, dar ciudat de nearticulat, cel al sunetelor (dacă ne e îngăduit să calificăm în acest fel muzica), nu mi se pare că ar putea fi inclus în sfera pedagogică a disciplinelor umaniste, cu toate că știu foarte bine că în educația elină și în special în viața publică a cetăților antice a avut un rol ajutător. Mai degrabă am impresia că, în pofida rigorii logice și morale pe care o îmbracă uneori, acest limbaj face parte dintr-o lume supranaturală, pentru care n-aș

îndrăzni să pun mâna în foc că e sigură sub aspectul rațiunii și al demnității omenești. Faptul că sunt, cu toate acestea, devotat muzicii din toată inima se numără printre contradicțiile inerente firii omenești, fie că le regreți, fie că îți fac plăcere.

Asta, ca o paranteză în afara temei noastre. Și totuși nu chiar în afară, întrucât chestiunea, dacă între universul pedagogic plin de noblețe al spiritului și acea lume a spiritelor de care te apropii numai cu mare primejdie se poate trasa o linie de demarcație netă și indiscutabilă, face parte întru totul și încă peste măsură din tema dezbătută de mine. Ce domeniu uman, fie el cel mai pur, mai vrednic de prețuire și mai bine intenționat, ar putea fi cu totul inaccesibil puterilor necurate, ba, chiar se cuvine să adăugăm, s-ar putea lipsi cu totul de rodnicul contact cu ele? Ideea aceasta, deloc nepotrivită chiar la un om a cărui natură intimă e fundamental străină de tot ce e demonic, mi-a rămas în minte din anumite momente ale unei călătorii de studii de aproape un an și jumătate în Italia și Grecia – călătorie pe care bunii mei părinți mi-au dat posibilitatea s-o fac după ce am luat examenul de diplomă – când, de pe Acropole, priveam de-a lungul Căii Sacre, pe unde treceau sacerdoții împodobiți cu eșarfe de culoarea șofranului și cu numele lui Iacchus pe buze, iar mai apoi, pe când mă aflam chiar pe locul inițierii, în ținutul Eubuleus, pe marginea râpei plutonice căscată între stânci. Acolo am simțit, am intuit mai bine zis, plenitudinea sentimentului vital ce se degajă din zelul cu care elenismul olimpic celebrează divinitățile abisului, și adesea, de la înălțimea catedrei, am explicat elevilor mei din ultimul an că, în fond, cultura nu este decât integrarea prin pietate și ordine, așa spune mai adecvat prin îmblânzire a monstruosului nocturn în cultul zeilor.